

100 let od historického předělu v naší známkové tvorbě

V tomto měsíci si připomínáme sté výročí významného předělu v naší známkové tvorbě – zavedení ušlechtilé a bezpečné tiskové techniky, plastického tisku z hloubky. Ten ji provází až do současnosti, v průběhu doby napomohl vytvořit charakteristickou podobu našich známek a jistě má podíl na tom, že řada z nich skončila na předních místech ve světových soutěžích o nejkrásnější známku nebo si dokonce odnesly palmu vítězství.

FRANTIŠEK BENEŠ

Přísně vzato, tiskem z hloubky je i neotypie, již byla v roce 1919 zhotovena polovina dobročinného vydání

Sirotám po legionářích a v roce 1920 dvouznámková emise Husita. Z praktického hlediska však jde o tisk téměř plochý, při němž jsou tisknouce místa v tiskové desce prohloubena jen nepatrně.

V roce 1923, tedy před rovnými sto lety, byl poprvé v československé známkové tvorbě použit měditisk. Kresbu Maxe Švabinského do rytiny převedl Karel Wolf a reprezentativní čtyřznámkovou emisi zhotovila tiskárna A. Haase na staropražském Anenském náměstí, svého času největší v celém Rakouském císařství.

Podle stejné Švabinského kresby prakticky současně zhotovil rytinu Jaroslav Goldschmied v tiskárně Česká grafická unie v Praze, protože obtíže při výrobě emise hrozily tím, že sem bude od Haasů přesunut tisk dvou z jejich čtyř hodnot. Nakonec se tak nestalo a rytina byla po úpravách použita pro výplatní známky vydání 1925, zhotovované ocelotiskem z plochých desek a později ocelotiskem rotačním.

Tyto dvě velké tiskárny po vzniku republiky soutěžily o to, kdo bude vyrábět naše poštovní známky. Česká

grafická unie už před tím získala zakázku na naše první dvě vydání – výplatní Hradčany a novino- vé Sokol v letu.

Firmě Haase byla zase svěřena nejrozsáhlejší emise více než stoleté historie naší známkové tvorby – přetiskové vydání Pošta československá 1919 s jejími 107 vydanými hodnotami a velkým počtem hodnot nevydaných.

Vedle toho se mezi sběrateli traduje, že zhotovila i tzv. druhý náklad Žilinského (Šrobárova) přetisku z roku 1918 (to se mi však nepodařilo ověřit, a tak to zmiňuji jen na okraj a pro úplnost).

Zkušenosti měla i z tisku rakouských bankovek, a po vzniku republiky i z tisku kolků, zejména těch pro kolkování rakouských a uherských bankovek při jejich přeměně na československé na jaře roku 1919.

Většina známek v té době byla zhotovována knihtiskem, což byl způsob levný a rychlý, ale z hlediska zabezpečení nevhodný, protože snadno napodobitelný, což rychle ukázaly snahy o jejich padělání.

Vejpřtské padělky Hradčan a Košický padělek 100 h OR.

Česká grafická unie k výrobě známek nabídla neotypii, relativně novou tiskovou techniku, která měla velmi dobré výsledky pokud jde o věrnost detailů a schopnost zobrazit barevné polotóny, ale ukázala se jako nevhodná pro velké náklady známek, při nichž se opotřebením tiskové desky kvalita zobrazení rychle snižovala.

Řešením byl přechod na tisk z hloubky, zejména ocelotisk nebo měditisk, které byly řadou zahraničních poštovních správ běžně používány už v dobách před Velkou válkou, a některými dokonce už pro klasická vydání – vyšly tak už první známky světa, britské 1 a 2 pence z roku 1840, či první emise USA z roku 1847.

První britské známky

První známky USA

Na našem území však ceniny tímto způsobem dosud tištěny nebyly a žádná tiskárna pro to neměla potřebné technické vybavení. I když se tiskárna Česká grafická unie na tento způsob výroby usilovně připravovala, nakonec byla pionýrská prestižní emise Jubilejní 1923 svěřena tiskárně Haase.

Neobešlo se to ale bez komplikací, o nichž podrobněji psal můj tatínek František Beneš starší před bezmála dvaceti lety v jedenáctém pokračování svého seriálu **Malá zastavení na cestě filatelie a čs. poštovní správy** (F2/2005):

František Beneš st.

Jako modelový případ vydání dobročinných známek z let 1919 – 1926 jsem vybral emisi **Jubilejní – 5. výročí vzniku ČSR**, vydanou 27. 10. 1923.⁶ Platnost byla dvakrát prodloužena do 29. 2. 1924.

Dne 26. 5. 1923 odeslalo MPT firmě A. Haase zadávací dopis, v němž v devíti bodech shrnulo podmínky, za nichž se zakázka zadává.⁷ Dopis končí: „Potvrďte přijetí dodávky a souhlas se všemi v tomto dopise uvedenými závaznými podmínkami ihned na připojeném druhopisu písemnou doložkou tohoto znění: 'Dodávku, o níž jde, přijímám za podmínek tohoto zadávacího dopisu, jež jsou mně podrobně známy, bez výhrady a prohlašuji, že se těmto stanoveným podmínkám bezpodmínečně podrobuji.' Druhý dopis zadávacího dopisu, touto doložkou opatřený, zašlete obratem ministerstvu pošt a telegrafů.“

Objednáno bylo vtištění 15.000 tiskových listů po 100 známkách hodnoty 50 h; 10.000 listů hodnoty 100 h; 3.000 listů hodnoty 200 h; 2.000 listů hodnoty 300 h; celkem 30.000 tiskových listů. Nabídka tiskárny Haase – za 1 arch známek (ocelotisk z hloubky z plochých desek) nejvýše 3,10 Kč, pokud MPT dodá papír, pak nejvýše 2,90 Kč.

V interní kalkulaci MPT k nabídce je připojen i odhad výtěžku emise: „při plném úspěchu 2,950.000 Kč, při polovičním ještě stále cca 1,500.000 Kč. Ježto se odečte od výtěžku náklad výroby, nezatíží vydání jubilejních známek poštovní správu vůbec.“

Zvolená tisková technika znamenala pro tiskárnu značné výrobní komplikace, které ohrožovaly ohlášený termín vydání. Situace dospěla do takového stadia, že MPT uvažovalo o rozdělení zakázky a přenesení její poloviny do Unie. Na poradě 27. 8.

⁶ V době přípravy emise Jubilejní 1923 měla poštovní správa uzavřenu smlouvu s Unií o výhradní dodávce poštovních cenin. Tiskárna Haase obešla poštovní správu a obrátila se přímo na ministra PT s žádostí o účast na tisku československých známek. Žádost dokládala svou snahou získat zahraniční zakázky na tisk známek. Podle názoru vedení tiskárny by byla realizována zakázka pro čs. poštovní správu nejlepším doporučením. Ministr PT rozhodl, aby tiskárna Haase byla z uvedeného důvodu zadána prestižní emise Jubilejní 1923.

⁷ Na základě příkazu ministra PT musela poštovní správa projednat s Unií „výjimku“ z uzavřené smlouvy a předání Unií a poštovní správu zajištění papíru s průsvitkou tiskárně Haase. Takto „připravená“ poštovní správa odeslala zadávací dopis. V něm stanovil předmět (4 známky s portrétem TGM podle návrhu Maxe Švabinského); množství (počet listů jednotlivých hodnot); tiskovou techniku (ocelotypinu); dozor nad tiskem (Státní dozor MPT pro tisk poštovních cenin); výhradní vlastnictví veškerých použitých potřeb a výstupů v průběhu tisku (rytiny, štočky, desky atd.); způsob balení tiskových listů (100/páskování, 1 000/balík); veškerý výtiskový materiál (dobry i špatný) dodat do 1. 10. 1923 MPT atd. Každý z těchto bodů má ještě další podrobněji specifikované podmínky. Na tom je vidět, že poštovní správa firmě Haase „neodpustila“ Poštu československou 1919 i nejnovější „podtrh“ se získáním této emise. Přítště se o „spolupráci“ s touto firmou poučí i ministr PT.

1923 za účasti vedení tiskárny Haase bylo toto řešení projednáváno (Unie by převzala dodávku známek 100 h a 300 h). Vedení tiskárny se zavázalo, že dodá „...bezpodmínečně a zcela určitě v plném množství v bezvadné kvalitě a náležitě balení známky 200 h do 1. října 1923 a známky 50, 100 a 300 h do 15. října 1923. ...“ Zápis obsahuje ještě řadu drastických podmínek, za nichž MPT odsunulo svoje rozhodnutí o případném stornu objednávky nebo rozdělení na den 30. 9. 1923.

Po této poradě přešla tiskárna na práci ve třech směších a v termínu dodala známku 200 h. Znamka 50 h byla dána do tisku 30. 9. 1923, známka 100 h se do tisku dostala v témže týdnu a známka 300 h v týdnu následujícím. To bylo zjištěno MPT z počátku října 1923. Na základě toho MPT připravilo ohlášení ve Věstníku a propagační materiál (agitační letáčky, vyhlášky – vše česky, česky a německy a slovensky). I z ostatních opatření vyplývá, že poštovní správa věnovala připravené prodeje jubilejních známek mimořádnou pozornost a úsilí. Mělo to dva důvody. Na známkách byl zpodobněn TGM a kdo zná autoritu, které se těšil, ví, že nebylo možno riskovat neúspěch. Druhou příčinou byla zkušenost s emisí pro legionáře v roce 1919 i nevalné výsledky emise pro Čs. červený kříž.

Podle výnosu MPT dodala PHÚ Praha jednotlivým ŘPT do 18. 10. 1923:

Známky/listů	50 h	100 h	200 h	300 h
ŘP Pardubice	1.500	1.100	400	300
ŘP Brno	3.000	2.200	700	500
ŘP Opava	650	500	130	100
ŘP Bratislava	1.500	1.000	250	200
ŘP Košice	550	450	120	100

Pozn.: PHÚ zásobovala PÚ v oblasti spravované ŘPT Praha poštovními ceninami přímo. Proto nejsou uvedeny objemy dodávky pro tyto PÚ ve výnosu MPT. Později se okruh přímých dodávek cenin z PHÚ rozšířil i na oblast PÚ spravovaných ŘPT Pardubice.

Ve výnosu je mj. uvedeno: „S rozepisáním známek pro první přídě PÚ nebudí započato před 20. 10. 1923, buď již však zafixováno tak, aby každý PÚ známky obdržel nejpozději 25. 10. 1923.“

Aby bylo docíleno jednotného postupu při prodeji jubilejních známek u pošt Velké Prahy, byli seznámeni všichni přednostové pražských úřadů k poradě, která se konala v zasedací místnosti ŘPT Praha 24. října. Byl dohodnut jednotný postup při prodeji známek u pražských poštovních úřadů:

- úplné série známek se budou prodávat bez omezení; nakupujícím se bude doporučovat, aby při koupi sérií zakoupili též nějaké 50h a 100h známky;
- známky hodnot 200 h a 300 h se budou prodávat zásadně jen v sériích;
- známky 50 h a 100 h se budou prodávat u všech přepážek (doporučené dopisy, poukázky atd.).

Tyto známky budou dány do prodeje i doručovatelům (zálohy 40 – 60 Kč proti potvrzení), aby je nabízeli obyvatelům ve svém doručovacím obvodu.

Po souhlasu GR bylo rozhodnuto použít nabídek poštovních úředníků, že známky budou prodávány na poštách i v Den svobody, tj. 28. 10. 1923.

I z těchto základních informací je patrné, jaké úsilí vynaložila poštovní správa k dosažení úspěchu. Ministerstvo interně bilancovalo výsledky prodeje za první měsíc a pak za období 27. 10. až 31. 12. 1923. Z komentáře jsem vybral:

„...po prvním měsíci prodeje jubilejních známek provedlo MPT u ŘPT a ta následně u PÚ zákroky všude, kde prodej vážil. Podařilo se tak výsledky poněkud zlepšit ... zákrok spolu s ostatními zúčastněnými organizacemi měl zvláště na Moravě, kde byl prodej v prvním měsíci minimální, značný úspěch a v ostatních okresech udržel prodej alespoň při životě ...“

Výsledky toto tvrzení příliš nepodporují. Tak např. ŘPT Brno: za 1. měsíc prodej 148.255 Kč (47%); za celé období 311.072 Kč (100%). Podle hodnocení MPT byly uspokojivé výsledky dosaženy u ŘPT Praha, Brno, Opava, slabě u ŘPT Pardubice, Bratislava a Košice.

Z oficiální zprávy MPT uvádím:

- známky prodávalo více než 3.500 poštovních úřadů;
- do průběhu akce mimo očekávání zasahovaly některé kruhy filatelistické, které vyvolávaly z nepochopitelných důvodů náladu proti těmto známkám, vytýkajíc poštovní správě úmysly spekulace a prohlašující tuto emisi za útok na kapsy filatelistů, a to nejen ve svých listech, ale často i ve veřejném tisku doma i za hranicemi;
- proto bylo nutno vyvinout velké úsilí o propagaci – tisk, letáčky – celkem 1,8 mil. kusů v troji jazykové úpravě, propagační razítka atd.;
- bylo vydáno celkem 30.000 listů známek po 100 známkách v hodnotě 5.900.000 Kč,
- prodáno bylo celkem 13.000 listů v hodnotě 2.779.286 Kč (tj. cca 47 %).

Ve zprávě je dále uvedeno, že poštovní správa původně zamýšlela vydat jen asi polovinu těchto známek, tedy 15.000 listů. Ve srovnání s tím je výsledek prodeje přímo skvělý. Dále v odvolání na výsledky zahraničních poštovních správ v prodeji dobročinných známek se znovu potvrzuje dosažený výsledek jako velmi dobrý – tolik z oficiální zprávy pro veřejnost. Skutečnost však byla jiná.

Ministr PT Tučný podepsal počátkem prosince 1923 osobní dopis všem přednostům ŘPT ve věci prodeje jubilejních známek. Piše v něm mimo jiné:

„...z kontingentu známek, jež byly ředitelstvím přiděleny k rozprodeji, prodána byla nejvýše jedna čtvrtina, v některých případech dokonce jedna šestina. Tedy výsledek neodpovídající nadějším, jež byly do této akce vkládány, ale ani práci, jež byla celému podniku a jeho agitaci věnována. MPT nemůže než

projevit nad malým úspěchem akce, z jejíhož výsledku mají mít prospěch z největší části právě poštovní zaměstnanci, politování a neostýchá se říci, že příčinu tohoto neúspěchu dlužno hledat v řadách poštovních zaměstnanců samých, zejména pak v řadách přednostů poštovních úřadů. Porovnávajíc výkaz prodeje u jednotlivých poštovních úřadů, ať erárních či třídních, došlo MPT k překvapujícímu poznání, že totiž PÚ v místech se stejným počtem obyvatelstva liší se, pokud jde o číslice ve výkazech uvedené, tak nápadně, že nepatrnost výtěžku z prodeje známek je zaviněna naprostým nepochopením ze strany poštovního personálu a zejména nedostatkem zájmu o příznivý výsledek ze strany přednosty poštovního úřadu. Ani RPT nevěnovala podniku tolik péče a zájmu, jakého zasluhuje.

Vzhledem k tomu ukládá se RPT důrazně, aby bezodkladně učinila opatření..., aby se úspěch akce nemínil výsledkem. V první řadě nechť RPT vyvine samo agitaci mezi svým vlastním personálem, aby každý zaměstnanec zakoupil alespoň jednu sérii. Stejnou výzvu adresuje prostřednictvím PÚ všemu poštovnímu personálu. ... Očekávám s jistotou, že takto vedená akce všestranně podporovaná dosáhne plného úspěchu a že nebude jediného úřadu a tedy jediného ředitelství, jež by všechny známky mu přidělené neprodalo. Ministr Tučný v. r."

Po tomto zásahu se výsledky trochu zlepšily, ale požadavek ministra se splnit nepodařilo. O tom, že se vedoucí pracovníci poštovní správy snažili, svědčí například skutečnost, že všichni pracovníci MPT (vč. ministerské účtárny, PHÚ, Státního dozoru pro tisk poštovních cenin atd.) dostali vedle vánoční odměny i jednu sérii známek Jubilejní - 5. výročí vzniku ČSR. Co k tomu dodat? Možná, že je napodobili i někteří přednostové RPT - kdo ví?

Ted několik čísel z interního vyúčtování celé akce prodeje jubilejních známek 1923:

Příjem z prodeje (nominál + 100 %)	2.779.286 Kč
z toho nominál	1.389.643 Kč
hrubý výnos = 100 % přírůžky	1.389.643 Kč
Režie (srážky):	
1. výrobní náklad podle faktury firmy Haase po srážce výrobního nákladu běžných známek téhož množství 95.096,80 Kč-18.875 Kč	76.221,80 Kč
2. reklamní tiskoviny (Haase)	43.311,56 Kč
3. známkový papír s průsvitkou (Eichmann)	7.914,00 Kč
4. mimořádné náklady Státní dozoru (noční služba)	2.050,00 Kč
5. propagační náklady Čs. péče o mládež	1.182,00 Kč
6. provize trafikantů	1.164,00 Kč
úhm srážek (zaokrouhleno)	131.843,00 Kč
ryzí výtěžek 100% přírůžky	1.257.800,00 Kč

"K účtu tiskárny Haase byl zpracován interní rozklad, z něhož jsem vybral;

„...nad objednaný počet listů (viz objednávka) nechať poštovní správa vytisknout tzv. rezervu

u jednotlivých hodnot pro krytí případných ztrát při manipulaci, uložení a odeslání (zmačkání, poškozování lepu atp.). (K tomu poznamenávám, že tato rezerva byla vytvářena prakticky u všech vydávaných emisí známek všech druhů.)

PHÚ předal Státní dozoru vč. této rezervy 16.025 listů 50 h; 10.500 listů 100 h; 3.520 listů 200 h a 2.747 listů 300 h známek, tedy celkem 32.792 tiskové listy; tiskárna Haase vyúčtovala výtěžek 33.800 tiskových listů při ceně 2,60 Kč/list = 98.020,00 Kč; státní dozor vyřadil celkem 1.008 vadných listů, tj. 2.923,20 Kč.

Celkový výrobní náklad za tisk činil 95 096,80 Kč."

V dopise ministra Tučného jsme si při čtení povšimli konstatování, „...že nemůže než projevit nad malým úspěchem akce, z jejíhož výsledku mají mít prospěch z největší části právě poštovní zaměstnanci, politování ...". Ano bylo tomu tak.

V případě emise pro Pomocný výbor legionářský si poštovní správa uhradila všechny výdaje spojené s vydáním a prodejem známek. Pomocnému výboru legionářskému pak: poukázala 500.000 Kč jako podíl z prodeje známek PÚ; vrátila 30.000 Kč určených jako příspěvek Pomocného výboru na tisk známek; odvedla výnos z razítkování pamětními razítky 80.101 Kč; předala všechny neprodané a vrácené známky z PÚ spolu s předem dohodnutým počtem tiskových listů všech vydaných známek (tj. po 35.000 listů každé hodnoty).

U emise Pošta československá 1919 byl celý výnos převeden na účet MPT. Okolnostem kolem vyúčtování a průběhu prodeje se budeme v některém z budoucích Zastavení ještě věnovat.

Ale už při přípravě vydání emise pro Čs. červený kříž bylo na úrovni ministra rozhodnuto, že 60 procent čistého výnosu každé dobročinné emise bude určeno pro Fond sociální péče poštovního a telegrafního úřadu. V interním zdůvodnění je uvedeno, že poštovní zaměstnanci zajišťují přípravu a hlavně prodej těchto známek. Ve Věstníku č. 57 z 10. prosince 1920 v ustanovení č. 75, kde je ohlášeno vydání těchto známek, je však uvedeno, že „...čistý výnos jest věnován Čs. červenému kříži. ..."

Protože se mi dosud nepodařilo najít vyúčtování této emise, jen prohlášení o předání výtěžku ve výši 200.000 Kč, mohu pouze předpokládat, že tomu tak bylo. S jistotou však víme, že 60% podíl z čistého výtěžku příplatku byl uplatněn u emise Jubilejní - 5. výročí vzniku ČSR. V interních dokladech je zaznamenáno rozdělení výtěžku:

60 % Fond soc. péče poštovního a telegrafního úřadu	754.680 Kč
20 % Čs. červený kříž	251.560 Kč
20 % Čs. péče o mládež	251.560 Kč

Toto rozdělení získaných prostředků nebylo samozřejmě ze strany MPT příliš vyhlásováno.

Jde o výstižný popis tehdejší situace a já bych se zastavil jen u poznámky pod čarou č. 2), kde se v předposlední větě uvádí, že „... poštovní správa firmě Haase 'neodpustila' Poštu československou 1919...“. Podle mého názoru jde o dozvuk nepřijemností, které nedomyšlené vydání a nespravedlivá distribuce této emise poště a jejím vedoucím úředníkům způsobily. Tiskárna Haase do toho přitom byla zatažena nevěnně – jen splnila objednávku.*) Ne že by snad při prosazování svých obchodních zájmů neměla ostré lokty, tím byla pověstná už od dob svého zakladatele, ale lze odhadovat, že nepřítel řady politiků a v důsledku toho i vedení pošty si po roce 1920 vysloužila z jiných důvodů. Měla dobré vztahy s úřady předchozího monarchistického režimu (ostatně jak by ne, vždyť od nich získávala řadu zakázek), ke spolupráci si ji při své tajně připravované měnové reformě vybral Alois Rašín, který se zanedlouho z hrdiny odboje a zakladatele nového státu stal pro svou snahu o zpevnění kurzu koruny (což vedlo dramatickému omezení exportu a tím i strmému růstu nezaměstnanosti) nejnenáviděnější osobou v republice, a pak – Haasové byli čeští Němci, což v očích nacionalistů jistě přidávalo body konkurenční, už v názvu České grafické unii.

Ať to však bylo jakkoli, po průkopnické emisi Jubilejní 1923 tiskárna Haase už do naší známkové tvorby výrazněji nezasáhla. A když se pokoušela nabídnout své

služby zahraničním poštovním správám, není mi známo, že by v tomto směru uspěla. O jejích snáhách na tomto poli na jiném místě svého seriálu píše můj tatínek, bylo by však rozhodně záslužné, kdyby se našel badatel, jenž by se tomuto tématu věnoval podrobněji.

Historie firmy Haase je totiž bohatá a zajímavá, a současné snahy o její zachycení a zpřístupnění veřejnosti by významnou kapitolu věnovanou tisku poštovních známek rozhodně neměly postrádat. Když hovořím o současných snáhách, mám na mysli obdivuhodnou iniciativu spolku *Stará škola* z Vraného nad Vltavou, který o podnikatelské rodině Haaseových připravil poutavou výstavu.

Informace o výstavě naleznete i na internetu na adrese www.stara-skola-vrane.cz, pokud máte chytrý telefon, stačí nasmířit jeho fotoaparát na tento QR kód a stránka se vám zobrazí sama.

*) Své jistě udělaly i řeči o tom, že do tiskárny Haase běžně chodili filatelisté a za krabičku cigaret jim tady přetiskem Pošta československá 1919 opatřovali tiskaři přinesené rakouské a uherské známky. Považuji to za nesmysl, šlo o zabezpečený ceninový provoz prověřený předchozím bezchybným tiskem kolků a výrobou bankovek nové republiky. Tyhle pomluvy podle mě jako kouřovou clonu roznášeli distributoři padělků zhotovených ze sazby Herold v jiných tiskárnách. Podezření mám zejména na tiskárnu Vlast, jak o tom píšu v článku Pošta československá – objev, nebo omyl? ve F1/2001 na s. 18, v poznámce pod čarou č. 19:

¹⁹⁾ Pro ilustraci citujeme syna filatelistického obchodníka Minaříka, který v [33] vzpomíná: „Jedním z dozvuků těch vzrušených týdnů (po vydání emise PČ 1919 - pozn. aut.) byl můj náhodný rozhovor se starým sazečem, který po listopadu 1919 pracoval jako sazečský učeň v tiskárně Vlast na rohu Žitné ulice a ulice V tůních. Ta tiskárna měla vztah k filatelii, poněvadž se tam (od roku 1914 - pozn. aut.) tiskl časopis Český filatelista, jehož redaktorem byl, tuším, Šula a pravidelným spolupracovníkem Lešetický, který si jako znalec udělal jméno právě na přetisku Pošta československá 1919, který byl hojně padělán. Onen starý sazeč mi jednou vyprávěl, že v té době, asi roku 1920, jej někdo přemlouval, aby mu vysadil text přetisku ze stejného písma, z jakého byl sázen pravý přetisk. Jestli mu vyhověl nebo ne, jsem se od něho nedověděl a uzavřel se jako užší-če, když jsem chtěl vědět, kdo se tímto způsobem pokoušel o falzum přetisku.“ Na tomto místě není bez zajímavosti připomenout, že právě v tiskárně Vlast byla v roce 1920 vytištěna „Monografie starorakouských a uherských známek s přetiskem Pošta československá 1919“ [36] (viz obr. na str. 12) a její autor J. Lešetický byl tedy s touto tiskárnou jistě v úzkém styku. Ponechme představivosti čtenářů, jaké důsledky (ve světě Minaříkových vzpomínek) mohlo toto spojení mít...

Já si však na tomto místě nemohu odpustit úvahu, zda ony značně rozšířené legendy o Lešetickém, Šulovi a dalších filatelitech, nosících si do tiskárny k přetiskování vlastní známky, nejsou do jisté míry pravdivé, až na to, že tou tiskárnou nebyla tiskárna Haase, ale například (s těmito filatelisty léta úzce spolupracující) tiskárna Vlast (a samozřejmě popřípadě i jiná tiskárna), přičemž právě tento (veledůležitý) detail by pro zúčastněné osoby jistě nebylo výhodné zdůrazňovat.

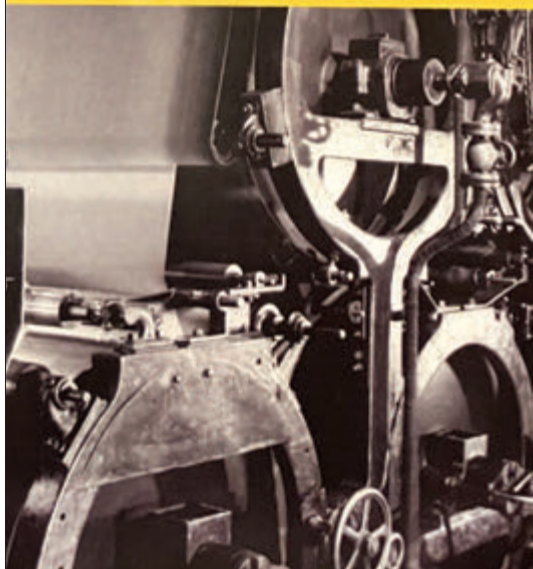
Takové padělky nesporně vznikaly a po jejich odhalení (přetisk samozřejmě neodpovídal stereotypu) někteří prodávající přicházeli s různými historkami o tom, že nejde o padělky, protože přetisky prý zaručeně pocházejí z tiskárny Haase. Jména a okolnosti se v historkách měnily, to hlavní však mívaly společné. Vysoký úředník pošty ze služebních důvodů (nejčastěji na ukázk ministrovi pošt) ihned potřeboval zhotovit přetisk na nějakou známku a pro velký spěch sazeč v tiskárně Haase nezbylo, než sestavit přetisk přímo ze sazby a narychlo jim přetisknout donesený exemplář. Je však třeba s plným důrazem prohlásit, že žádné z těchto tvrzení se nakonec neprokázalo jako pravdivé a podle mého názoru šlo vždy jen o účelové báčorky mající zakrýt skutečnost, že předmětné známky byly obyčejnými padělkami pocházejícími z jiných tiskáren. Asi vrcholu (protože se týkala dokonce přetisku pérovkového, tedy v průběhu výroby fotograficky zmenšeného) dosáhla historka znalce R. Gilberta. Ještě šest let po prohraném soudním sporu (o pravost letecké známky 4 K) uváděl jméno J. Tajera, který „byl pošt. feditelem na hlavní poště v Praze a přednostou hospodářského úřadu. Jeho rukama prošly všechny rarity Pošty čs. a vedl celou akci přetiskovou“, jenž prý na pokyn tehdejšího generálního feditele Dr. Fatky „vzal dvě série známek leteckých, došel do Haasovy tiskárny a tam mu hned sazeč sesadil přetisk, dal do stroje a známku jednu po druhé přetiskl“. [34]. A tohle tvrdil přesto, že bylo dávno nade vši pochybnost prokázáno, že přetisk uvedeným způsobem vzniknout nemohl, už proto, že písmo Herold v odpovídající velikosti vůbec neexistuje. K rozsudku (Gilbert) řekl siláčky: „Spor je soudně ukončen - filatelisticky však není vyřízen“ [35] - a pak se po dalších čtyřicet let svého života už nedostal k tomu, aby jej tedy vyřídil.

Výstava v bývalé papírně
ve Vraném nad Vltavou

OD HADRU K PAPIŘU

**HAASEOVI - PODNIKATELÉ,
VIZIONÁŘI, MECENÁŠI**

10. září – 29. října 2023
(o víkendech, od 10 do 18 hod.)

Vždyť známky z tiskárny Haase jsou obsaženy v naprosté většině sbírek meziválečného Československa. Jen těch z emise PČ vzniklo skoro jedenadvacet milionů, mezi nimi dvě ze tří našich největších rarit – 4 a 10 K Znak na žilkovaném papíru s přetiskem Pošta československá 1919 (nemluvě o žilkované čtyřkorunovce s převráceným přetiskem, která cenou dosaženou v aukci aspiruje na zařazení mezi vzácnosti světové úrovně). A další bezmála dva miliony známek emise Jubilejní 1923. A navíc neznámý, ale jistě nemalý počet známek druhého nákladu Žilinského vydání (což samozřejmě platí v případě, že se podaří potvrdit, že jejich přetisk byl v tiskárně A. Haase skutečně zhotoven).

Jméno tiskárny Haase je tak nám, filatelistům, známo. O rodině, která ji vybudovala a po generace provozovala, však nevíme skoro nic. I když to byli právě oni, kdo stáli na počátku nové tiskové kapitoly, která podobu československých známek povznesla na doslova světovou úroveň. U příležitosti letošního stého výročí vydání Jubilejních 1923 si tuto významnou a neprávem pozapomenutou rodinu připomeňme.

Bohumil Haase starší

Česká kapitola v dějinách rodiny Haaseových začíná na konci 18. století. V roce 1795 přišel do Prahy z Halberstadtu v Sasku-Anhaltsku osmadvacetiletý tiskař Bohumil (Gottlieb) Haase.

Začínal tu doslova od píky, jako sazeč v tiskárně Františka Václava Jeřábka, jehož rodina ji v té době provozovala už více než sto let. Podnik sídlil v domě „u Půl zlatého kola“ (někdy nazývaném také U zlatého půlkola) na rohu Michalské a Hlavsovy ulice, poblíž Staroměstského náměstí.

Mladý Haase byl podnikavý, už po roce si tu pronajal lis a „udělal se pro sebe“. Zhotovoval různé příležitostné tisky, novoročenky a gratulace, používal při tom dosud nebývalé tištěné ozdoby a měl s tím očividně úspěch, protože po pouhých dalších dvou letech si mohl dovolit koupit od tiskaře Beránka vlastní tiskárnu, čímž v roce 1798 započala slavná éra tiskařských a papírenských závodů rodiny Haaseových.

Jejich zakladatel Bohumil Haase, nazývaný starší, se v Praze oženil s dcerou malostranského knihkupce, nedlouho po čtyřicítce získal titul *český stavovský tiskař*, koupil dům na Staroměstském náměstí, na rohu s Týnskou ulicí, přestěhoval sem tiskárnu a začal obchodovat s papírem. Krátce nato založil knihkupectví, otevřel půjčovnu knih a zřídil slévárnu písma. V roce 1820 založil první kamenotiskárnu v Čechách, o čtyři roky později se stal dvorním tiskařem, nedlouho poté však ve svých šedesáti letech zemřel.

Měl čtyři syny, Ludvíka, Ondřeje (Andreas), Bohumila mladšího a Rudolfa. Těm zanechal tiskárnu s 18 dřevěnými lisy, kterou oni pak rozšířili na největší podnik svého druhu v Čechách a na Moravě, a později dokonce snad v celé monarchii. Společně jej vedli pod názvem Bohumila Haase synové.

Ludvík Haase

Nejstarší z bratrů Haaseových Ludvík (1800-68) byl rovněž vyučeným tiskařem a v otcově firmě působil už od roku 1818. Po jeho smrti podnik převzal, přejmenoval na *Bohumila Haase synové*, přibral do něj jako společníka bratra Ondřeje, kterému svěřil vedení, a po sedmi letech se k nim přidali i zbylí dva bratři, Bohumil mladší a Rudolf.

V roce 1824 firma Bohumila Haase synové zakoupila právo na vydávání českých a německých novin, jichž pak v obou jazycích vydávala několik titulů. Některé velmi úspěšně, například nově založený list *Bohemia* pak vycházel více než sto let!

Za Ludvíka firma značně rozvinula litografický tisk a začala se věnovat reprodukci dřevorytu a ocelorytu.

Když Haaseové v roce 1838 založili ve Vraném nad Vltavou papírnu, Ludvík se stal jejím ředitelem.

Papírna ve Vraném nad Vltavou v roce 1903.

Vedl ji tak úspěšně, že její papír byl vyvážen i do daleké ciziny. Kupovalo jej i rakouské ministerstvo financí pro tisk bankovek, které pak tiskárna Haase po roce 1853 dokonce i tiskla!

Ludvík byl sice ženatý, ale manželství bylo bezdětné, takže z něj nevzešla nová Haaseovská větev.

Ondřej Haase

Andreas (Ondřej) Haase byl nejznámějším z oné čtveřice bratrů, však se po něm také později, po rozdělení rodinného majetku, po dlouhé roky tiskárna jmenovala – „A. Haase“. Narodil se roku 1804 a stejně jako jeho otec se dožil pouhých šedesáti let. Naplnil je však velkou pílí, dosáhl v nich mnoha úspěchů a otcův podnik znamenitě rozšířil. Dá se proto říci, že na něj není možné vztáhnout sarkastický Bismarckův povzdech, že „*První generace hodnoty vytváří, druhá je spravuje, třetí studuje dějiny umění a čtvrtá zpusťne docela.*“ (i když na řadě případů jiných podnikatelských rodin vidíme, že to bývá mnohdy pravda).

Ondřej Haase v uniformě plukovníka Národní gardy, jejímž byl v roce 1848 dokonce prozatímním velitelem.

Z dlouhého výčtu úspěchů zmiňme, že v roce 1837 k tiskárně byla připojena papírna ve Vraném nad Vltavou, aby byly pro pražský rodinný podnik zajištěny dodávky kvalitního papíru. I díky tomu tiskárna patřila k nejvýznamnějším v celém mocnářství. Tiskla i pro zahraniční odběratele a Ondřej získal řadu významných ocenění, například dodnes existující portugalský Řád Kristův, udělovaný za skutečně mimořádné zásluhy (v některých pramenech je uváděno, že šlo o stejnojmenný papežský řád, to se mi ale zdá nepravděpodobné, šlo by totiž o nejvyšší papežské vyznamenání, udělované jen hlavám států). V Rakousku mu byl udělen Řád Františka Josefa (tím byla dekorována i řada dalších známých našinců, kteří tak či onak souvisejí s poštovními známkami /většinou jako na nich zobrazení/, například Alfons Mucha, Alois Jirásek, Eduard Vojan, František Křižík, G. J. Mendel, August Sedláček či Joža Úprka).

V roce 1835 Haaseovi koupili objekt bývalého anežského kláštera na Anenském náměstí nedaleko Karlova mostu, kde dříve sídlila známá Schönfeldova tiskárna, a výrobu přesunuli tam.

Ondřej se angažoval v řadě podniků, byl například ředitelem Spořitelny České, prezidentem obchodní komory, působil i jako politik - na pražské radnici, a byl i poslancem Zemského sněmu.

V padesáti letech byl povýšen do šlechtického stavu s predikátem „z Vraného“. Vrcholem jeho společenské kariéry bylo získání honosného titulu císařského rady.

Ondřej měl pět synů, kteří se po jeho smrti věnovali vedení rodinného podniku.

Areál tiskárny Haase na pražském Anenském náměstí v roce 1923, kdy zde byla zhotovena emise Jubilejní - TGM.

Bohumil Haase mladší

Třetí z bratrů (1809-87) se dožil požehnaného věku, bezmála osmdesátky. Vyučil se knihkupcem, což svědčí o otcově snaze kvalifikovaně řídit jím založené aktivity i v další generaci. Vedle nakladatelské a knihkupecké činnosti se zasloužil o založení Zápůjční knihovny, která působila v rámci rodinného podniku. Šlo o velmi záslužný počín, knihovna v polovině 19. století obsahovala na třicet tisíc knih!

V rodinném podniku se Bohumil ml. věnoval zdokonalování litografie. V roce 1868 převzal vedení pražské tiskárny. O rok později byl i on povýšen do šlechtického stavu s přídomkem z Buchsteinu. V jeho větvi příjmení Haase nepokračovalo, i když se o to zjevně snažil; všech pět jeho dětí však byly dcery.

Rudolf Haase

Nejmladší z bratrů Rudolf (1810-88) se dožil stejného věku jako Bohumil mladší, tedy rovněž téměř osmdesátky. Na rozdíl od svých sourozenců jeho vzdělání nemířilo do polygrafie, vystudoval totiž práva. Stal se

redaktorem v rodinných novinách a časopisech. I on se však nakonec přímo zapojil do rodinného podniku a po bratrovi Ludvíkovi převzal vedení papírný ve Vraném.

Po Rudolfovi převzal papírnu jeho syn Arnošt, to už ale byly doby její ekonomické úspěšnosti dávno pryč. Situace došla tak daleko, že ji nakonec v roce 1910 musel prodat, i když v jejím vedení působil i nadále.

* * *

V rukách právníků Bohumila Haase staršího zůstala jen pražská tiskárna na Anenském náměstí. Za protektorátu však byla arizována (důvody toho se mi dohledat nepodařilo) a po roce 1945 znárodněna. Na jejím místě působil podnik Grafické závody Svoboda, a to až do roku 1977. Pak byl areál předán Národnímu divadlu, jehož baletní soubor jej užívá dodnes.

Malinké Anenské náměstí nacházející se jen pár kroků od rušného nástupu na Karlův most, je kupodivu po většinu dne tiché a klidné, turisté sem zabloudí jen výjimečně. Já k němu mám už dlouho vztah. Jako student jsem rád chodil do divadla Na zábradlí, kde jsem se před bezmála půl stoletím seznámil malířem Karlem Laštovkou, jehož obrazy jsem začal sbírat a měl jsem k němu blízko i tím, že jeho rodiče byli poštáci, stejně jako pak já. I proto bych si přál, aby se některý jeho obraz dostal na poštovní známku! Vedle divadla bydlela moje kamarádka herečka Uršula Kluková, u níž jsem byl tehdy pečený vařený. O kousek dál bydlel herec Rudolf Deyl, z jehož pozůstalosti jsem si koupil vykládanou truhlu, kterou mám doma dodnes. A na proti byl vchod do té dávné tiskárny A. Haase, jejíž dobu jsem znal z propagačního plakátu, jímž v roce 1923 připomínala 125 let své existence. Uvnitř jsem nikdy nebyl, ale Rudolf Fischer, s nímž jsem počátkem 90. let krátký čas sedával v jedné kanceláři oddělení známkové tvorby Federálního ministerstva spojů, vzpomínal, že když se tam kdysi učil, chodil po nádvoří vydlážděném starými litografickými kameny. Některé možná nesly kresby kamenotiskových návrhů poštovních známek a kolků, jak je tu po vzniku Republiky československé připravovali. Jestlipak tam ještě jsou?

O rodině Haaseových připravují nadšenci z Vraného/V dokonce knihu. Až vyjde, rádi o ní napíšeme! ■